

Detekce optického záření

Detekce záření - zjišťování přítomnosti optického záření v daném místě a v daném čase.

Parametry detektoru

- **Detektivita - vztah mezi minimálním detekovatelným výkonem $P_{\min}$ a šířkou pásma detektoru, $D = \frac{\sqrt{\Delta f}}{P_{\min}}$, $\Delta f \approx 1/\Delta t$**
- **Konverzní účinnost - účinnost procesu konverze energie během procesu detekce**
- **Časová odezva – rychlost**
- **Spektrální charakteristika**

Principy činnosti

- **Teplo**
- **Změna elektrické vodivosti**
- **Změna optických vlastností**

Pyroelektrický detector

Tepelný detektor založený na pyroelektrickém jevu (vznik náboje na povrchu některých dielektrických materiálů při změně jejich teploty). Mohou být velmi rychlé (ps).

Fotoelektrické detektory

Založeny na fotoelektrickém jevu (přeměna energie optického záření na elektrickou energii).

Fotoelektrický jev rozlišujeme vnitřní a vnější

Vnější fotoelektrický jev je emise elektronů z pevných látek do vakua vyvolaná absorpcí záření. Nastává při kvantových přechodech uvnitř pevné látky. Počet uvolňovaných elektronů je dán počtem absorbovaných fotonů. Kinetická energie elektronů je dána frekvencí fotonů a nezávisí na intenzitě dopadajícího záření.

Vnitřní fotoelektrický jev je změna populace elektronových energetických hladin v pevné látce, ke které dochází v důsledku absorpce optického záření – výsledkem je zvýšení počtu volných nosičů náboje.

Příklad 1. Vypočítejte proud detektoru vyvolaný na fotodiodě svazkem z He-Ne laseru s výkonem $1 \mu\text{W}$ za předpokladu, že každé dva fotony vyvolají vznik jednoho náboje. Jaký má být odpor zátěže, aby se napětí na něm rovnalo 1 mV ?

Výkon laseru je $1 \mu\text{W}$, to znamená, že za každou sekundu emituje laser záření s energií $E_0 = 10^{-6} \text{ J}$. Energií jednoho fotonu záření He-Ne laseru vypočítáme podle vztahu:

$$E_{\text{foton}} = h\nu = h \frac{c}{\lambda} = 6.626 \times 10^{-34} \frac{3 \times 10^8}{633 \times 10^{-9}} = 31 \times 10^{-20} \text{ J}$$

Za každou sekundu je tedy emitováno n fotonů:

$$n = \frac{E_0}{E_{\text{foton}}} = \frac{10^{-6}}{31 \times 10^{-20}} = 3.2 \times 10^{12}$$

Předpokládáme, že každé dva fotony vyvolají vznik jednoho náboje, každou sekundu tedy vznikne $n_{\text{náboj}} = \frac{n}{2} = 1.6 \times 10^{12}$ nábojů (nosičů jednotkových nábojů).

Proud je definován jako tok nosičů náboje za čas (proteklý náboj za čas):

$$I = \frac{Q}{t} = \frac{n \cdot q}{t} = \frac{1.6 \times 10^{12} \cdot 1.602 \times 10^{-19}}{1} = 0.256 \times 10^{-6} \text{ A}$$

Aby napětí na odporové zátěži bylo $U = 1 \text{ mV}$, musí být při daném proudu detektorem $I = 0.256 \times 10^{-6} \text{ A}$ hodnota odporu zátěže:

$$R = \frac{U}{I} = \frac{10^{-3}}{0.256 \times 10^{-6}} = 3906 \Omega = 3.9 \text{ k}\Omega$$

Příklad 2. Vypočítejte proud detektoru vyvolaný svazkem He-Ne laseru s výkonem 0.1 mW ve fotonásobiči, který je tvořen fotokatodou, pěti dynodami a anodou. Předpokládejme, že fotokatoda má kvantovou účinnost 10% a každá dynoda emituje tři elektrony na jeden dopadající elektron. Na anodu dopadají všechny elektrony z poslední dynody.

Výkon laseru je 0.1 mW , to znamená, že za každou sekundu emituje laser záření s energií $E_0 = 10^{-4} \text{ J}$. Energií jednoho fotonu záření He-Ne laseru vypočítáme podle vztahu:

$$E_{\text{foton}} = h\nu = h \frac{c}{\lambda} = 6.626 \times 10^{-34} \frac{3 \times 10^8}{633 \times 10^{-9}} = 31 \times 10^{-20} \text{ J}$$

Za každou sekundu tedy dopadá na fotokatodu n fotonů: $n = \frac{E_0}{E_{\text{foton}}} = \frac{10^{-4}}{31 \times 10^{-20}} = 3.2 \times 10^{14}$.

Pokud započítáme kvantovou účinnost fotokatody 10% , tak z této fotokatody je za každou sekundu emitováno na soustavu dynod $n_{\text{fotokatoda}} = 3.2 \times 10^{13}$ elektronů.

Soustava dynod je tvořena 5 dynodami a každá dynoda emituje tři elektrony na jeden dopadající elektron. To znamená, že z poslední dynody kaskády je emitováno 3^5 krát více elektronů než je počet elektronů dopadajících na první dynodu, $3^5 = 243$, proto:

Počet elektronů dopadajících na anodu je: $n_{\text{anoda}} = 243 \cdot 3.2 \times 10^{13} = 777.6 \times 10^{13}$

Proud detektorem určíme podle definice:

$$I = \frac{Q}{t} = \frac{n \cdot q}{t} = \frac{777.6 \times 10^{13} \cdot 1.602 \times 10^{-19}}{1} = 1245.7 \times 10^{-6} \text{ A} = 1.2 \text{ mA}$$

Příklad 3. Úhel divergence laserového svazku s výkonem 1 W umístěného na Zemi je 2 mrad. Jestliže útlum atmosféry představuje 10 dBkm⁻¹, vypočítejte, jaká je maximální přípustná vzdálenost mezi zdrojem a retranslátorem, detektorem. Plocha detektoru retranslátoru je 1 cm² a minimální spolehlivě detekovatelný signál je 1 μW.

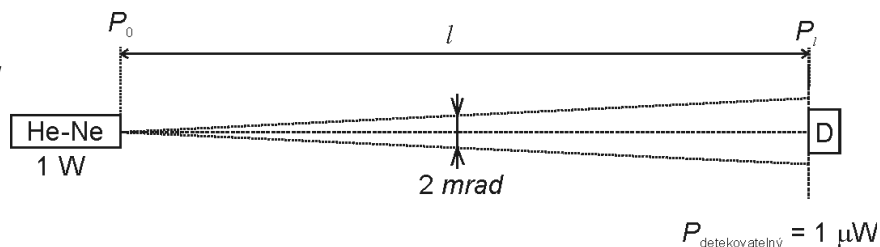
$$P_0 = 1 \text{ W}$$

$$\text{Divergence } 2\theta = 2 \text{ mrad}$$

$$P_{\text{detekovatelný}} = 1 \text{ } \mu\text{W}$$

$$S_{\text{detektor}} = 1 \text{ cm}^2$$

$$\text{Atenuation} = 10 \text{ dB/km}$$

$$\begin{array}{c} P_1 \rightarrow \boxed{\text{Atenuation}} \rightarrow P_2 \end{array} \quad A = -10 \cdot \log(P_2/P_1)$$

Obsah průřezu svazku laseru na vzdálenosti l při dané divergenci svazku je:

$$S = \pi r^2, \text{ kde } r \text{ je možno vypočítat: } r = l \cdot \text{tg} \theta \approx l \cdot \theta, \text{ pak platí: } S_{\text{svazek}} = \pi (l \cdot \theta)^2$$

Výkon v laserovém svazku na vzdálenosti l od zdroje bude v důsledku útlumu atmosféry:

$$P_l = P_0 \cdot 10^{\left(\frac{-A \cdot l}{10}\right)}$$

Aby byl signál detekovatelný, musí být intenzita (plošná hustota výkonu) záření na detektoru na vzdálenosti l od zdroje větší nebo rovna minimální detekovatelné intenzitě detektoru, vypočítáme mezní hodnotu (rovnost):

$$I = \frac{P_l}{S_{\text{svazek}}} = \frac{P_{\text{detekovatelný}}}{S_{\text{detektor}}}, \text{ do tohoto vztahu dosadíme:}$$

$$I = \frac{P_l}{S_{\text{svazek}}} = \frac{P_0 \cdot 10^{\left(\frac{-A \cdot l}{10}\right)}}{\pi (l \cdot \theta)^2} \text{ a zároveň } I = \frac{P_{\text{detekovatelný}}}{S_{\text{detektor}}} = \frac{10^{-6}}{10^{-4}} = 10^{-2} \text{ W} \cdot \text{m}^{-2}, \text{ intenzity dosadíme do}$$

rovnosti:

$$\frac{P_0 \cdot 10^{\left(\frac{-A \cdot l}{10}\right)}}{\pi (l \cdot \theta)^2} = 10^{-2} \Rightarrow P_0 \cdot 10^{\left(\frac{-A \cdot l}{10}\right)} = 10^{-2} \cdot \pi (l \cdot \theta)^2, \text{ dosadíme známé hodnoty:}$$

$$1 \cdot 10^{\left(\frac{-A \cdot l}{10}\right)} = 3,14 \cdot 10^{-2} \cdot (2 \times 10^{-3})^2 \cdot l^2$$

$$10^{\left(\frac{-A \cdot l}{10}\right)} = 3,14 \cdot 10^{-2} \cdot (2 \times 10^{-3})^2 \cdot l^2 = 12,56 \times 10^{-8} \cdot l^2, \text{ tento výraz zlogaritmuje:}$$

$$\left(\frac{-A \cdot l}{10}\right) = \log(12,56) - 8 + 2 \cdot \log l$$

$$-10^{-3} \cdot l = \log(12,56) - 8 + 2 \cdot \log l, \text{ tuto úlohu numericky vyřešíme:}$$

$$l = 3,68 \text{ km.}$$

Příklad 4. Vypočtete dopadající signál na detektoru vyvolávaný zářením He-Ne laseru s výkonem 1 mW a s úhlem divergence 2 mrad, vzdálenost laseru a detektoru je 10 km, poloměr fotokatody 1 cm. Pro kvantovou účinnost fotokatody 10% vypočtete vyvolaný proud fotodetektořem.

$$P_{\text{laser}} = 10^{-3} \text{ W}$$

$$\text{Divergence} = 2 \text{ mrad} = 2\theta$$

$$P_{\text{detektor}} = ?$$

$$S_{\text{detektor}} = \pi r^2 = 3.14 \text{ cm}^2 = 3.14 \times 10^{-4} \text{ m}^2$$

Vzdálenost laseru a detektoru je 10 km, to znamená, že při dané divergenci 2 mrad bude obsah průřezu svazku laseru na vzdálenosti 10 km dán vztahem:

$$S_{\text{svazek}} = \pi (l\theta)^2 = 3.14 \cdot (10^4 \cdot 1 \times 10^{-3})^2 = 314 \text{ m}^2$$

Výkon záření dopadající na plochu detektoru ve vzdálenosti 10 km je:

$$P_{\text{detektor}} = P_{\text{laser}} \frac{S_{\text{detektor}}}{S_{\text{svazek}}} = 10^{-3} \frac{3.14 \times 10^{-4}}{3.14 \times 10^2} = 10^{-9} \text{ W}.$$

To znamená, že za každou sekundu dopadnou na plochu detektoru fotony He-Ne laseru s celkovou energií $E_{\text{detektor}} = 10^{-9} \text{ J}$

Energie jednoho fotonu záření He-Ne laseru lze vypočítat podle vztahu:

$$E_{\text{foton}} = h\nu = h \frac{c}{\lambda} = 6.626 \times 10^{-34} \frac{3 \times 10^8}{633 \times 10^{-9}} = 31 \times 10^{-20} \text{ J}$$

Za každou sekundu tedy dopadne na detektor n fotonů:

$$n = \frac{E_{\text{detektor}}}{E_{\text{foton}}} = \frac{10^{-9}}{31 \times 10^{-20}} = 3.2 \times 10^9$$

Protože kvantová účinnost fotokatody je $\eta = 10\%$, za každou sekundu bude ve fotokatodě uvolněno m volných elektronů:

$$m = \eta \cdot n = 3.2 \times 10^8$$

Proud fotodetektořem určíme podle definice:

$$I = \frac{Q}{t} = \frac{m \cdot q}{t} = \frac{3.2 \times 10^8 \cdot 1.602 \times 10^{-19}}{1} = 5.12 \times 10^{-11} \text{ A}$$